

Lund 2023-12-14

Mistra - Stiftelsen för miljöstrategisk forskning
Sveavägen 25
111 34 Stockholm

Utredning rörande några rättsliga frågor kring Mistras bildande och verksamhet

1. Bakgrund och uppdrag

I anledning av att Stiftelsen för miljöstrategisk forskning (Mistra), nedan Stiftelsen, firar 30-årsjubileum som stiftelse och forskningsfinansiär under 2024 har jag fått uppdraget att skriva en kortare utredning rörande några stiftelserättsliga frågor och perspektiv kring Stiftelsens bildande och verksamhet. Min utredning behandlar framför allt Stiftelsens stadgar och vad stadgarna tillåter, alltså en form av problematisering av stadgarna. Jag har valt att fokusera på de två områden som är helt centrala i varje stiftelses verksamhet, nämligen Stiftelsens ändamål och förmögenhet. Jag berör inte Stiftelsens faktiska verksamhet och har alltså inte gjort någon utvärdering av om och hur Stiftelsen lever upp till stadgarnas föreskrifter om ändamål och förmögenhet.¹

2. Material

Stiftelsens viktigaste styrdokument är stadgarna som fastställdes av regeringen 1993. Nu gällande stadgar har ändrats av regeringen vid två tillfällen, 1997 och 2010. Enligt uppgift handlar båda ändringarna om styrelsens sammansättning och är därför inte relevanta för min utredning. Förutom stadgarna har jag tagit del av årsredovisningen för 2022 samt registreringsbevis 2023-05-08. Därutöver har jag tagit del av följande material rörande Stiftelsen:

Stiftelsens interna styrdokument

- Integritetspolicy fastställd av Mistras styrelse 2023-09-13
- IT-säkerhetspolicy fastställd av Mistras styrelse 203-09-13
- Placeringspolicy fastställd av Mistras styrelse 2021-12-08 samt förslag till uppdaterad policy

¹ En fråga som jag valt att inte kommentera och analysera är 18 § och 19 § i stadgarna om utvärdering och granskning. Dessa föreskrifter rymmer i sig intressanta funderingar kring insyn och inflytande från utomstående till Stiftelsen.

- Styrelsens arbetsordning inklusive instruktion för verkställande direktören fastställd av Mistras styrelse 2023-09-13
- Verksamhetspolicy fastställd av Mistras styrelse 2023-09-13

Förarbeten till stiftelsebildningen från riksdag och regering som särskilt berör bildandet av Mistra

- Proposition 1992/93:171 om forskning i frontlinjen
- Betänkande 1992/93:UbU16
- Riksdagens snabbprotokoll 1992/93:121
- Rskr. 1992/93:387
- Kommittédirektiv 1993:90 Organisationskommitté för en stiftelse för strategisk forskning.

Därutöver finns omfattande material som behandlar avvecklingen av löntagarfonderna och bildande av ett antal forskningsstiftelser. Detta material redovisas inte särskilt, men framgår av fotnoter nedan.

3. Rättsliga och historiska utgångspunkter

Detta rättsutlåtande behandlar enbart stiftelserrättsliga frågor och perspektiv. Stiftelselagen (1994:1220), är den huvudsakliga rättsliga regleringen för Stiftelsen. Stiftelsen är bildad i slutet av 1993 (stadgarna fastställda av regeringen 1993-12-02), dvs. före ikraftträdandet av stiftelselagen 1996-01-01. Stiftelsen omfattas alltså av stiftelselagen men också av den särskilda införelagen, lag (1994:1221) om införande av stiftelselagen.

Stiftelsen är en juridisk person med de rättsverkningar som följer av detta, 1 kap. 4 § stiftelselagen. Stiftelsen har så kallat egen förvaltning, 2 kap. 2 § första stycket, första meningen, stiftelselagen, vilket innebär att en särskilt utsedd styrelse ansvarar för förvaltningen av Stiftelsen.

Stiftelsens styrelse har sitt säte i Stockholm enligt 6 § i stadgarna. Stiftelsen är registrerad hos länsstyrelsen i Stockholm. Stiftelsen är enligt 20 § i stadgarna undantagen från tillsyn.²

Löntagarfonderna inrättades 1984 och avvecklades vid utgången av 1991. Via en avvecklingsstyrelse skiftades medel ut till bildande av bland annat Mistra.³ Mistra bildades i december 1993 och fick 2,5 miljarder i startkapital.⁴ Det går inte att bortse från Stiftelsens historiska bakgrund. Samtidigt som man ska vara medveten om det politiska och samhällsliga sammanhang som Stiftelsen kommer ifrån måste man ställa sig frågan hur stor betydelse som historien har vid en bedömning av Stiftelsens verksamhet idag. Den frågan är inte lätt att besvara. Stiftelsen var och är en del i en politisk process som startade i början av 1990-talet

² I stadgarna § 20 hänvisas till lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser. Denna lag upphörde att gälla genom tillkomsten av stiftelselagen (1994:1220). Mistra är idag undantagen från tillsyn enligt stiftelselagen, se vidare 9 kap. 10 § stiftelselagen och 12 § införelagen.

³ Prop. 1992/93:171.

⁴ Det är något oklart om Stiftelsen bildades 1993-12-02 då regeringen fattade beslut om att fastställa stadgarna eller något senare, vid förmögenhetsöverföringen, troligen i januari 1994. Den tidsmässiga aspekten spelar inte någon roll i detta sammanhang.

och där Stiftelsen ingår i en större diskussion som resulterade i flera stiftelsebildningar. Klas Eklund menar att förhistorien gör det viktigt att granska och diskutera stiftelsernas verksamhet inte bara i ett inomvetenskapligt perspektiv utan också i ett bredare samhällligt perspektiv.⁵ Så är det säkert, men de frågorna ligger utanför mitt uppdrag. I ett viktigt perspektiv är frågan om Stiftelsens historiska förankring dock relevant här och det gäller den för alla stiftelser helt grundläggande frågan om tolkningen av stiftarens vilja, se nedan avsnitt 6. Frågan om vem som är stiftare kan dock inte avgöras på ett entydigt sätt menar jag. Det handlar snarare om ett samspel mellan regering och riksdag under några år i början av 1990-talet.

I prop. 1991/92:92 behandlades utskiftningen av löntagarfondernas tillgångar. Tanken var att en betydande del av tillgångarna skulle användas till forskning. Det handlade då om ett långsiktigt kunskapsökande genom grundforskning och forskarutbildning inom områden som valdes utifrån bedömningar av den betydelse dessa områden kunde ha för utvecklingen av Sveriges framtida konkurrenskraft. Forskningen skulle också ske på högsta internationella nivå.⁶ Dessa grundtankar vidareutvecklas sedan i den proposition som särskilt avser bildande av Mistra (och även stiftelsen för strategisk forskning).⁷

Tre faktorer bör särskilt framhävas som uttryck för stiftarens vilja; Betoningen på koncentrerade insatser av högsta kvalitet, behovet av interdisciplinär forskning samt åtgärder som leder till ökad internationalisering av forskningen. I förarbetena finns sedan ytterligare argumentation för Mistras ändamålsbestämmelse. Dessa argument är delvis av politisk karaktär, men de stöds också av redogörelser för den dåvarande situationen för svensk forskning.

Såvitt gäller Mistra, uttalade regeringen att Stiftelsen skulle främja upprättandet av ”stabila former för långsiktigt samarbete mellan forskargrupper inom och utom universitets- och högskolesystemet”.⁸ Regeringen var också tydlig med att i breda ramar ange hur medlen skulle användas samt ange en struktur för hur beslut om medelsfördelning skulle fattas. Detta har skett genom valet av stiftelseformen såvitt avser miljöstrategisk forskning och genom att Mistras ändamålsbestämmelse gavs en vidsträckt utformning, se vidare nedan under Stiftelsens ändamål, avsnitt 7.⁹

Varför valde då stiftaren stiftelseformen? När det gällde Mistra menade regeringen att stiftelsen är en beprövad organisationsform för förvaltning och fördelning av forskningsresurser och att stiftelsen ger en möjlighet att i stiftelseförordnandet skapa organisatoriska ramar som kan anpassas till respektive ändamål. Det var samtidigt viktigt för regeringen att stiftelserna skulle anförtros uppgiften att självständigt utveckla sina arbetsformer.¹⁰ Regeringen behandlar de miljöpolitiska och miljömässiga förutsättningarna i

⁵ Klas Eklund, *Stiftelserna ett kvartssekel*, En hisnande resa från löntagarfonder till forskningspengar, 2019, tillgänglig på <https://mistra.org/nyheter/mistra-firar-25arsjubileum/>.

⁶ Prop. 1991/92:92, särskilt bilaga 2, s. 37 ff. och prop. 1992/93:171, s. 3.

⁷ Prop. 1992/93:171 och bet. 1992/93:UbU16.

⁸ Prop. 1992/93:171, s. 11.

⁹ I prop. 1992/93:171, s. 12-13 tydliggör regeringen sina önskemål ytterligare.

¹⁰ Prop. 1992/93:171, s. 14. Det går dock inte helt att blunda för det faktum att den ägarlösa stiftelseformen också möjliggör en inlåsning av medel. Senare politiska beslutsfattare kan inte plocka ut pengarna ur

förarbetena och tydliggör också Mistras uppdrag något.¹¹ Sammantaget är dock förarbetena kortfattade och ger inte mycket stöd för tolkning och tillämpning av en relevant stiftarvilja idag. Det är bra att ha kunskap om den historiska grunden för stiftelsens bildande och om det politiska spelet bakom, men det är inte till särskilt mycket hjälp när Mistra ska uppfylla sitt ändamål idag.

Vad innebär det att vara en löntagafondsstiftelse? Mistra är som vilken annan stiftelse som helst som omfattas av stiftelselagen och införelselagen. Det finns inte något som heter löntagarfundsstiftelser i rättslig mening.¹² I ett avseende finns det dock en särskild reglering i stiftelselagen som gäller bland annat löntagarfundsstiftelser. Enligt 6 kap. 4 a § SL har regeringen rätt att ändra alla bestämmelser i ett stiftelseförordnande, förutom ändamålet, utan att rådgöra med Stiftelsens styrelse eller förvaltare.¹³

4. Stiftelseförordnandet

Ett stiftelseförordnande är grunden för varje stiftelsebildning, se 1 kap. 2 § stiftelselagen. Stiftelseförordnandet måste komma från stiftarens hand, i Mistras fall, regeringen och eventuellt riksdagen.¹⁴ När det sker en lagenlig ändring, anses ändringarna utgöra en del av det gällande stiftelseförordnandet. De ändrade stadgarna, senast 2010, är nu en del av stiftelseförordnandet, eftersom en lagenlig ändring har rättsverkan att ersätta tidigare gällande föreskrifter i stiftelseförordnandet. Jag kommenterar inte dessa ändringar ytterligare.

Stiftelseförordnandet är bindande för styrelsen. Av 2 kap. 1 § stiftelselagen framgår att föreskrifterna i stiftelseförordnandet skall följas vid förvaltningen av stiftelsens angelägenheter, om inte föreskrifterna strider mot någon bestämmelse i stiftelselagen. Stiftelseförordnandet utgörs av stadgarna och möjligen också ett regeringsbeslut om bildande av Stiftelsen. Det senare har jag inte tagit del av. Utgångspunkten för min utredning är alltså att Stiftelsens stadgar utgör stiftelseförordnandet.

Förenklat kan man säga att de flesta stiftelser sysslar med två saker, att samla in pengar och att dela ut pengar. Därför är ändamålsföreskriften och föreskrifter om kapitalförvaltning de viktigaste föreskrifterna i förordnandet. Dessa kommenteras i särskilda avsnitt nedan.

löntagarfundsstiftelserna. Det ligger uppenbara politiska motiv bakom samtliga stiftelsebildningar i samband med upplösningen av löntagarfonderna. Det var den borgerliga regeringens önskemål om att "låsa in" pengarna från löntagarfonderna i ägarlösa stiftelser, för att inte dessa medel skulle kunna återföras till staten vid ett senare regeringsskifte. Det försökte den socialdemokratiska regeringen, men utan att lyckas. Resultatet blev en regeländring i stiftelselagen genom införandet av 6 kap. 4 a § stiftelselagen.

¹¹ Prop. 1992/93:171, s. 18.

¹² Beteckningar som statlig stiftelse eller offentlig stiftelse har inte heller någon rättslig betydelse utan talar bara om vem som bildat stiftelsen och/eller finansierar stiftelsen.

¹³ Mistra omfattas också av reglerna om offentlig upphandling, 1 kap. 18 § LOU. Mistra anses vara ett offentligt styrt organ. Detta kan nog diskuteras men ligger utanför ramen för mitt uppdrag. Stiftelsen omfattas av offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), enligt 2 kap 4 § och den särskilda bilagan till lagen.

¹⁴ Frågan om vem som ska betraktas som stiftare, regeringen eller regeringen och riksdagen, är inte lättbesvarad. Se vidare avsnitt 6 nedan.

5. Styrelsens uppdrag och ansvar

Det är viktigt att fastställa det uppdrag och ansvar som en stiftelsestyrelse har. Det är stiftelsens styrelse som enligt bestämmelser i stiftelselagen ansvarar för all förvaltning av stiftelsen. Detta framgår av 2 kap. stiftelselagen som innehåller tvingande regler men också dispositiva regler som träder in om inte stiftelseförordnandet innehåller reglering av en fråga. Reglerna är tvingande främst när det finns ett tredjemansskydd att beakta.

Enligt den tvingande regeln i 2 kap. 3 § stiftelselagen är det styrelsen som svarar för att föreskrifterna i stiftelseförordnandet följs. Detta uppdrag och ansvar kan inte delegeras till någon annan. Styrelsen är högsta och enda beslutande och verkställande organ i stiftelsen samt ytterst ansvarig för förvaltningen. Förvaltningsuppdraget är kollektivt, dvs. hela styrelsen är ansvarig för uppdragets genomförande. Däremot är skadeståndsansvaret individuellt. Det drabbar varje enskild styrelseledamot.

Det går inte att delegera förvaltningsuppdraget med alla beslutsbefogenheter till enskilda ledamöter eller till utomstående. Enligt 2 kap. 16 § stiftelselagen är det styrelsen som företräder stiftelsen och tecknar dess namn och firma. När en stiftelse har registrerats i stiftelseregistret får styrelsen bemyndiga någon annan att företräda stiftelsen och teckna dess namn och firma (särskild firmatecknare). Detta är en företrädarätt och firmateckningsrätt som måste ha sin grund i ett styrelsebeslut.

En styrelse kan också genom en fullmakt ge en styrelseledamot eller någon annan rätt att företräda stiftelsen i vissa situationer. Det ska alltid finnas en skyldighet att återrapportera till styrelsen eftersom styrelsen har ett kontrollansvar för all verksamhet i stiftelsen. Detta följer av uppdraget som syssloman. Förutom reglerna i stiftelselagen finns det förstås regler i annan lagstiftning, exempelvis årsredovisningslagen, som styrelsen är skyldig att följa.

Förordnandet är en tvingande reglering för styrelsen som styrelsen aldrig kan avvika från såvida inte förordnandet innehåller bestämmelser som strider mot stiftelselagen eller annan lagstiftning. För det fall en föreskrift i förordnandet inte kan följas föreligger en skyldighet för styrelsen att ändra föreskriften och för detta följa relevanta regler i 6 kap. stiftelselagen. I Mistras fall kan styrelsen ändra stadgarna inom ramen för regelverket i 6 kap. stiftelselagen. Dessutom har regeringen en skönsmässig ändringsrätt enligt 6 kap. 4 a § stiftelselagen.

Styrelsens förvaltningsuppdrag kan pedagogiskt delas in i tre delar: organisation av all verksamhet i stiftelsen, ledning och styrning av all verksamhet samt en kontroll av att beslut fullföljs och återrapporteras till styrelsen. Styrelsen ska vara självständig i förhållande till stiftaren. Eftersom stiftaren har avskilt egendom från sin egen egendomssfär till en självägande juridisk person, stiftelsen, har också stiftaren avskurit sig möjligheten att i egenskap av stiftare påverka stiftelsen och dess förvaltning. Därför rimmar regleringen i 6 kap. 4 a § stiftelselagen dåligt med den generella utgångspunkten att stiftaren "försvinner" när stiftelsen är bildad.

Ett styrelseuppdrag benämns i rättsligt avseende som ett sysslomannaförhållande. Det är ett förtroendeuppdrag. En styrelseledamot har ett antal plikter som ingår i sysslomannauppdraget.

Varje styrelseledamot ska aktivt verka för att följa förordnandets föreskrifter. I detta ingår en plikt att vårda egendomen på ett omsorgsfullt sätt. Varje styrelseledamot har en lojalitetsplikt mot stiftelsen och dess ändamål. Varje styrelseledamot har också en tystnadsplikt innebärande att en ledamot inte får lämna ut information om stiftelsens angelägenheter, såvida ett sådant uppgiftslämnande inte har stöd i ett styrelsebeslut. När en styrelseledamot träder in i styrelserummet representerar han eller hon enbart stiftelsens intresse och inte någon annans eller något annat intresse.

Till lojalitetsplikten hör att uppfylla förekommande rättsliga och moraliska förpliktelser gentemot stiftelsen och dess ändamål. Det finns ett krav på hederlighet och redlighet. Det finns en trohetsplikt mot ändamålet och en skyldighet att undvika intressekonflikter. Lydnadsplikten gäller mot stiftelsen och dess intressen. Det finns också en upplysningsplikt för den enskilde ledamoten. Styrelseledamoten ska vidare vara uppmärksam på jävssituationer och risk för intressekonflikter.

Det tål att understrykas att man inte kan sitta på två stolar när man arbetar i en stiftelse. Avsaknaden av ägare gör att det inte går att företräda något annat eller någon annans intresse än stiftelsens intresse. Alla i styrelsen representerar enbart ändamålet och stiftelsens övriga intressen såsom de är uttryckta i förordnandet. I Stiftelsens fall innebär det att de i 4 § i stadgarna nämnda organisationerna inte har rätt till någon insyn i eller inflytande över Stiftelsens förvaltning. Eftersom en styrelseledamot som är föreslagen eller utsedd av ett externt organ enbart representerar stiftelsen gäller till exempel sekretess i förhållande till det externa organet. Det finns en risk att en styrelseledamot medvetet eller omedvetet sitter på två stolar och vill företräda den som utsett honom eller henne. Det är inte möjligt i en stiftelse. Med hänsyn till att styrelseledamöterna i Mistra utses av flera utomstående organisationer är det alltså viktigt att tydliggöra för samtliga styrelsens ledamöter att de har sina skyldigheter och lojaliteter enbart mot Mistra när de arbetar i Stiftelsens styrelse.

Insyn från utomstående in i stiftelsen kan förekomma, men bör noga övervägas från styrelsens sida. Det är ingen självklarhet att utomstående ska ha rätt att ta del av information, utöver den information som är offentligt tillgänglig genom exempelvis stiftelseregistret. Inflytande från utomstående intressen får dock inte förekomma. Då finns det en risk att styrelsen inte har full kontroll över förvaltningen. På sikt kan styrelsens uppdrag urholkas så mycket att styrelsen måste ta ansvar för uppgifter som styrelsen inte har kontroll över.

Det faktum att vissa ledamöter i en stiftelse utses av utomstående organisationer innebär inte i något avseende att ansvarsfördelningen i stiftelsen skulle frångå den allmänna regeln ovan. Däremot framgår av 2 kap. 3 § 2 st. stiftelselagen att styrelsen frántas ansvar för de uppgifter som framgår av lagregeln i fråga (bland annat utse och entlediga styrelseledamöter) om stiftelseförordnandet föreskriver att någon annan än styrelsen ska ansvara för uppgiften ifråga. Detta är den enda situationen där en regel i stiftelselagen frántar styrelsen ett ansvar.

6. Tolkning av stiftarviljan¹⁵

En grundläggande princip i svensk rätt, är respekten för stiftarens vilja.¹⁶ För svensk rätts vidkommande kan man nog till och med säga att det är en form av allmän rättsprincip som genomsyrar hela stiftelserätten. Stiftelsen utmärks av att stiftaren såväl enligt lag som enligt allmänna stiftelserättsliga regler tillerkänns en stor frihet att själv bestämma stiftelsens ändamål och den förmögenhet som ska tillföras stiftelsen, samt att även i övrigt utforma förordnandet efter eget huvud. Stiftarens vilja har sedan betydelse under stiftelsens hela livstid och även inför en upplösning av stiftelsen.

Respekten för stiftarviljan är helt grundläggande för all hantering när styrelsen fattar beslut om förvaltningsåtgärder i och för stiftelsen. Stiftarviljan är också relevant när en domstol fattar ett beslut som rör stiftelsen och när länsstyrelsen eller Kammarkollegiet behandlar frågor om tillsyn eller ändring. Detta är inte något nytt påfund. Stiftarens vilja har alltid svävat över stiftelserna, ända sedan medeltiden när våra första stiftelser bildades. Ibland upplevs kanske stiftarviljan som abstrakt i den meningen att vi måste föreställa oss hur en person tänkte för många år sedan. I Mistras fall kan stiftarviljan upplevas oklar därför att det är oklart vem som är att se som stiftare (regering och/eller riksdag), se vidare ovan avsnitt 3. Förarbetenas generella uttalanden och den vidsträckta ordalydelsen i stadgarna kan bidra till en osäkerhet om stiftarviljan men det ger samtidigt styrelsen ett förtroende att fatta självständiga beslut, se 3 § första meningen i stadgarna. Stiftarviljan har också mindre betydelse när regeringen ändrar en bestämmelse enligt 6 kap. 4 a § stiftelselagen. Regeringen kan sätta sig över stiftarviljan helt enkelt. Detta är problematiskt i sig eftersom det innebär att i vissa stiftelser har stiftarviljan mindre betydelse. Detta kan leda till rättsosäkerhet och bristande legitimitet för stiftelseformen i sig. I klartext betyder detta att Stiftelsen kan behöva be regeringen om lov för vissa åtgärder, med risk för att regeringen annars utnyttjar sin ändringsrätt enligt 6 kap. 4 a § stiftelselagen. I grunden handlar frågan enligt min mening om det konstitutionella egendomsskyddet. Jag fördjupar mig inte ytterligare i den frågan.

Ett klart och tydligt stiftelseförordnande föranleder sällan några problem vid förvaltningen av stiftelsen. Styrelsen kan med stöd av föreskrifterna i förordnandet förvalta egendomen och bedriva en verksamhet med målet att på bästa sätt tillgodose stiftelsens ändamål och därmed stiftarens vilja. Det ska vara klart vilket syfte som stiftelsen ska verka för, vilken verksamhet som får eller ska bedrivas i stiftelsen samt helst också vem som ska gynnas genom stiftelsens verksamhet. Styrelsen ska inte behöva tveka om var gränsen går för att en förvaltningsåtgärd ska vara ändamålsenlig och styrelsen därmed skyddad från exempelvis skadeståndsanspråk enligt 5 kap. stiftelselagen. Men så enkel är sällan verkligheten.

Man har ibland anledning att skilja mellan det syfte som kommit till uttryck i ändamålsbestämmelsen och stiftarens egentliga avsikt, motivet till stiftelsebildningen.¹⁷ Som

¹⁵ Det här avsnittet kan tyckas vara onödigt långt. Jag har valt att inkludera det i texten eftersom där är viktigt att förstå de generella tolkningsprinciperna i stiftelserätten. Det hjälper också läsaren att förstå svårigheterna med att tolka Stiftelsens stadgar.

¹⁶ Prop. 1993/94:9 s. 45 f., s. 114 och 303 samt prop. 2008/09:84, s. 61 och 75. Se även Henrik Hessler, *Om stiftelser*, 1952, som behandlar frågan om stiftarviljan i flera avsnitt i avhandlingen, t.ex. s. 267 ff. och 360 ff.

¹⁷ För exempel, se Olsson, *Näringsdrivande stiftelser*, 1996, s. 199 ff. och Hessler, s. 281.

framgår ovan är detta fallet i fråga om löntagarfondsstiftelserna. Gåvoavsikten till forskning och utbildning skuggas av regeringens önskan att göra medlen oåtkomliga för kommande politiska beslutfattare.

Enligt förarbetena till stiftelselagen ska stor hänsyn tillmätas stiftarens vilja.¹⁸ Lagrådet anmärker i sitt yttrande över förslaget till stiftelselag att det generellt sett är ”respekten för stiftarens vilja som framhävs som ledstjärna vid utformningen av reglerna”.¹⁹ Lagrådet menar vidare att det i de lagförslag som innebär inskränkningar i respekten för stiftarens vilja ska krävas att det kan åberopas *goda motiv* för inskränkningar i stiftarens vilja.

Fokuseringen på stiftarviljan är viktig ur flera aspekter. Stiftelserna har mycket stor betydelse i det svenska samhället. Deras verksamhet ersätter många gånger en uppgift som annars skulle falla på stat eller kommun, exempelvis att dela ut ekonomiska bidrag för att stödja forskning och utbildning. I förarbetena till stiftelselagen poängteras också vikten av att donationsviljan upprätthålls.²⁰

Det är inte ovanligt att tidens gång leder till att ordalydelsen får en annan innebörd sett med dagens ögon jämfört med en situation för kanske 20-30 år sedan. Om man inte kan få fram en tydlig stiftarvilja bara genom att läsa texten i förordnandet måste styrelsen utgå från förordnandet, gå ett steg vidare och försöka tolka orden i förordnandet mot bakgrund av vad som kan ha varit stiftarens vilja vid tidpunkten för förordnandet. Men hur gör man i Mistras fall om man i styrelsen är osäker på vad ordalydelsen egentligen betyder och vilken stiftarvilja man ska luta sig mot? Jag har inget svar på den frågan. Kanske kan nedanstående tolkningsprinciper ge en viss vägledning.

Syftet med tolkningen är att försöka fastställa vad stiftaren velat åstadkomma med sitt förordnande, dvs. bestämma rättsverkningarna. Man letar först efter *stiftarens faktiska (verkliga) vilja*. Om det inte är möjligt att hitta stiftarens faktiska vilja får man söka *stiftarens hypotetiska vilja*, dvs. hur skulle stiftaren ha resonerat om han eller hon varit medveten om de problem som styrelsen står inför eller de förändringar som inträtt. Det kan exempelvis handla om att egendomen ändrat karaktär eller minskat i värde eller att det skett en samhällsförändring som innebär att ändamålet kanske bör verkställas på ett annat sätt.²¹ I verkliga undantagsfall kan det bli fråga om s.k. utfyllnad vilket jag inte behandlar vidare här.²² I sista hand, när det inte går att tolka ska styrelsen besluta om en ändring enligt reglerna i 6 kap. stiftelselagen.

¹⁸Prop. 1993/94:9, s. 45 f. och 114.

¹⁹Prop. 1993/94:9, Lagrådets yttrande i bilaga 5, s. 303.

²⁰Prop. 1993/94:9, s. 48. I prop. 2008/09:84, s. 36, uttalas: ”Tillsynsreglerna är präglade av konflikten mellan å ena sidan önskemålet om att respektera stiftarens vilja och stimulera donationsviljan och å andra sidan samhällets intresse av insyn och kontroll.”

²¹ Jfr. Lind & Walin, *Ärvdabalken Del I* (8 mars 2022, Version 7Ä, Juno), kommentaren till 11 kap. Om testamentes tolkning.

²² För utfyllnad, se Olsson, s. 311. Utfyllnad av testamenten behandlas av Viola Boström, *Tolkning av testamente*, 2003, s. 19 ff.

Tolkningsföremålet är i första hand de viljeyttringar som kommer till uttryck i förordnandet, dvs. ordalydelsen i det skriftliga förordnandet. All tolkning måste ske mot bakgrund av att stiftelsens ändamål är ett uttryck för stiftarens vilja.²³ Den som åtagit sig tolkningsuppgiften ska å ena sidan försöka medverka till att förordnandet kan verkställas. Å andra sidan ska förordnandet inte ges annat innehåll än vad stiftaren avsett.

Stiftaren kan, medvetet eller omedvetet, ha uttryckt sig otydligt eller rent av misstagit sig angående något förhållande. En formulering kan vara tvetydig eller ofullständig. Förordnandet kan ha skrivits med tanke på förhållanden som sedermera ändrats. Egendomen kan ha ändrat karaktär. I sådana fall kan tolkningen kanske inte utgå enbart från ordalydelsen utan man får se till andra omständigheter. För att man ska kunna fästa tilltro till en stiftarvilja som inte uttryckligen framgår av stiftelseförordnandet, måste det finnas vittnen som i domstol kan gå ed på sin kunskap om stiftarviljan, eller tydligt dokumenterad information om stiftarviljan. Gissningar, hörsägen eller andra inte dokumenterade uppgifter kan man inte fästa tilltro till.

När stiftelsen väl är bildad har stiftelsens styrelse det primära ansvaret för tolkningen av stiftarens föreskrifter. Stiftelsens styrelse är ett organ som fattar kollektiva beslut och enskilda styrelseledamöter har inte en självständig rätt eller företräde att tolka förordnandet. Det är viktigt att uppgifter om tolkning dokumenteras noggrant i styrelsens protokoll och att skriftliga bevis också biläggs protokollet. I sista hand får tolkningsfrågan avgöras av allmän domstol.

Olika regler och tolkningsprinciper kan vara en hjälp för att ta reda på eller förtydliga stiftarviljan och förordnandets innebörd. Dessa tolkningsregler är avsedda för sådana fall där man inte vet stiftarens inställning men behöver få kunskap om denna för att kunna ge rättsverkningar åt ett förordnande. Stiftelserätten innehåller inte några allmänna tolkningsregler. Mot bakgrund av att många regler på stiftelserättens område är dispositiva och den stora variationen i utformning av förordnanden, är det svårt att uppställa något system för tolkningsverksamheten eller en mall enligt vilken all tolkning ska ske.

Principer för hur stiftarens vilja ska uttolkas har i viss mån utvecklats i doktrinen och genom rättstillämpning framför allt på testamentsrättens område.²⁴ Det kan tyckas märkligt att man valt att använda ett annat rättsområdes tolkningsprinciper men förklaringen är rätt enkel. Åtskilliga stiftelseförordnanden har sin grund i ett testamente. För dessa stiftelser är det helt naturligt att använda sig av de tolkningsprinciper som utvecklats i anslutning till 11 kap. ärvdabalken (ÄB) angående tolkning av testamenten. Men även beträffande stiftelser som

²³ Till ändamålet hörande föreskrifter räknas all information som stiftaren ger i tillräckligt bestämd form i samband med stiftelsebildningen vad avser syfte, destinatärskrets och verksamhetsföremål, jfr. Hessler, s. 48.

²⁴ Rättspraxis rörande tolkning av testamentariska förordnanden i allmänhet är relativt omfattande, se t.ex. Lind & Walin samt Boström. Få rättsfall rör emellertid tolkning av stiftelseförordnanden. Se även Anders Agell, *Tolkning av stiftelseförordnanden i testamenten, En problemöversikt*, s. 21 ff. i: Lennart Lyngge Andersen & Katarina Olsson (red.), *Stiftelser i Norden II*, 2002.

bildats under stiftarens livstid ska man tillämpa samma eller liknande tolkningsprinciper som vid tolkning av testamentariska förordnanden.

Syftet med reglerna i 11 kap. ÄB överensstämmer med det mål man vill uppnå med stiftelserna, nämligen att kunna verkställa ett förordnande i enlighet med stiftarens vilja. Till grund för reglerna i 11 kap. ÄB ligger respekten för testators vilja och ett önskemål om att tillgodose denna i så stor utsträckning som möjligt. Samma grundsyn präglar i princip en stiftelse med det tillägget att tolkningsreglerna också ska vara ett instrument för att bibehålla respekten för ändamålsbundenheten.

Enligt Lind & Walin finns det flera svårigheter med en testamentstolkning.²⁵ För det första finns det en tidsmässig aspekt. Lång tid kan förflyta mellan det att ett testamente upprättas och den tidpunkt då det ska verkställas. Så är förhållandet vid upprättande av stiftelser mot bakgrund av ett testamente, men kan också förekomma vid upprättande av en stiftelse med grunden i en gåva, som i Mistras fall. Den tidsmässiga förskjutningen gör att det kan ha skett förändringar i exempelvis den personkrets som ska gynnas. Samhällsförhållandena kan ha ändrats. Ett behov som ska tillgodoses kanske har blivit inaktuellt.

Svårigheterna kan för det andra bestå i språkliga problem. I förordnandet används kanske ord eller uttryck som är ”vaga, mångtydiga, oprecisa, abstrakta, porösa, felaktiga eller ofullständiga”.²⁶ En tredje svårighet är bevisläget. Om stiftelsen upprättas mot bakgrund av ett testamente kan stiftaren inte höras. Den fjärde svårigheten är själva tolkningsmetoden, dvs. att man ska finna stiftarens vilja, även kallad viljeprincipen. Man tolkar för att orden inte är klara och då kan man hamna i ett läge där man ska försöka fastställa stiftarens hypotetiska vilja.

Ordalydelsen i 11 kap. 1 § ÄB ger uttryck för viljeprincipen, dvs. att åt testamentet ska ges den tolkning som må överensstämma med testators vilja om det inte med hänsyn till förordnandets syfte och andra omständigheter får anses följa att förordnandet ska ges en annan tolkning. Viljeprincipen är också subjektiv i den meningen att man söker den vilja som ligger bakom förordnandet. Lind & Walin menar till och med att om vilja och viljeförklaring inte stämmer överens är det den bakomliggande viljan som är avgörande. Så stark är alltså stiftarens vilja.²⁷

Alla bevismedel om stiftarens vilja anses i princip vara tillåtna vid tolkningen.²⁸ Det handlar då inte bara om sådant som nämns i förordnandet utan det kan röra sig om brev, anteckningar eller muntliga kommentarer som kan komma att beaktas. Men tolkningen får inte resultera i att förordnandet fylls ut genom tillägg som är gissningar om vad donator har avsett. Man tar inte heller hänsyn till vad en utomstående kan tänkas lägga in i ordalydelsen eller vilka förväntningar en destinatär kan tänkas ha.

²⁵ Lind & Walin, kommentaren till 11 kap. Om testamentes tolkning, Inledning.

²⁶ Lind & Walin, kommentaren till 11 kap. Om testamentes tolkning, Inledning.

²⁷ Se Lind & Walin, kommentaren till 11 kap. 1 §.

²⁸ Se t.ex. NJA 1949 s. 672 där stiftarens muntliga yttranden till sin läkare fick avgörande betydelse i frågan om arvsskatt. NJA 1956 s. 727 behandlar frågan om förordnande i testamente om upprättande av stiftelse kunde tolkas i överensstämmelse med sedermera antagna stadgar för stiftelsen.

För att få fram en stiftarvilja måste ibland en bedömning av en viss bestämmelse ske i ljuset av andra bestämmelser i förordnandet. Genom att se till sammanhanget och helheten kan det gå att utröna stiftarens vilja. Stiftarviljan kan vidare framgå av en situation eller ett händelseförlopp i samband med att förordnandet skrevs. Skälighets- och billighetssynpunkter kan också påverka bedömningen.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att tolkningsverksamheten får bedrivas med en vidsynthet i fråga om material och källor men måste samtidigt på något sätt vara förankrad i ordalydelsen i förordnandet och dessutom ibland baseras på trovärdiga vittnesuppgifter eller dokumenterad information. Om man släpper fokus på stiftarviljan försvinner hela kittet i stiftelsekonstruktionen. Stiftarviljan är det bindemedel som håller konstruktionen på plats. Det tål att upprepas att det är stiftarviljan vid tidpunkten för stiftarförordnandet, eller den ändrade stiftarviljan genom ett ändringsbeslut, som ska bedömas för att därigenom kunna fastställa rättsverkningarna av förordnandet.

Till styrelseuppdraget hör att tolka och tillämpa föreskrifterna för stiftelsen såsom de kommer till uttryck i stiftelseförordnandet. Även om inte lagstiftningen uttryckligen ger stiftelsestyrelsen ett tolkningsföreträde rörande föreskrifterna i stiftelseförordnandet kan det argumenteras för att det är styrelsen som känner stiftelsen bäst och som också har förvaltningsansvaret. Varken länsstyrelsen eller Kammarkollegiet har enligt lagstiftningen mandat enligt lagen att tolka ett förordnande och det ingår därför inte i myndigheternas uppdrag. Stiftelsens styrelse har alltså ett tolkningsföreträde rörande stiftarviljan. Den här generella principen får sig en liten törn i Mistras fall, genom regeringens godtyckliga ändringsrätt enligt 6 kap 4 a § stiftelselagen. Stiftarviljan har alltså inte nödvändigtvis någon betydelse när regeringen vill göra en ändring. Stiftarviljan har däremot alltså betydelse för styrelsens arbete.

Men hur ska man uppfatta stiftarviljan i Mistra (och de övriga löntagarfondsstiftelserna)? Det finns inte särskilt omfattande eller tydliggörande förarbeten från riksdag och regering rörande bildandet av just Mistra och det är därför svårt att förstå eller tolka de olika föreskrifterna i ljuset av en stiftarvilja. Ska styrelsen kontakta de personer som satt i regering och riksdag vid beslutet att bilda Stiftelsen och fråga efter någon form av kollektiv vilja 1993 och 1994? Det är inte en särskilt framkomlig väg och inte heller ett särskilt effektivt sätt att få reda på en stiftarvilja. Det är givetvis helt orimligt att tillfråga alla de personer som ingick i regering och/eller riksdag vid tiden för Stiftelsens bildande. Nuvarande stiftare kanske inte alls står upp för den ursprungliga stiftarviljan och kommande politiska sammansättningar hos stiftaren kanske inte heller kan ställa sig bakom den ursprungliga stiftarviljan. I den meningen kan man alltså tala om en "svajande" stiftarvilja. De tolkningsprinciper som presenteras ovan är inte heller till särskild stor hjälp i Stiftelsens fall. Dessa tolkningsprinciper hänför sig till situationer där stiftaren är en fysisk person som lätt kan identifieras.

I brist på andra dokument eller bevis som tydligt visar på en stiftarvilja eller som förtydligar en stiftarvilja, som i Mistras fall, är det ordalydelsen i stadgarna som får utgöra underlag för tolkning. Av det material jag haft tillgång till finns inget i förarbetena som ger uttryck för en stiftarvilja som är vare sig tydliggörande eller inskränkande på något sätt. Jag har alltså i min

bedömning av stadgarna stannat vid en tolkning enligt ordalydelsen. Det kan kallas för en bokstavstolkning.

7. Stiftelsens ändamål

För att analysera en stiftelses ändamålsföreskrift talar man ibland om att ändamålet i en stiftelse kan bestå av tre delar. En ändamålsföreskrift ska alltid innehålla ett *syfte*, dvs. ett angivande av vad stiftaren vill uppnå med stiftelsen. En ändamålsföreskrift kan också innehålla ett *verksamhetsföremål* som talar om hur eller på vilket sätt syftet ska uppnås. Den tredje delen är angivande av en *destinatärskrets*, vem eller vad som ska gynnas genom stiftelsens verksamhet. Den här indelningen i tre delar har egentligen inte någon rättslig betydelse men kan vara ett sätt att pedagogiskt dela upp ändamålsbestämmelsen vid en analys. Det kan då noteras att en stiftelses ändamålsbestämmelse alltid måste innehålla ett syfte, dvs. ett angivande av målet med stiftelsens verksamhet. Om det saknas ett uttalat syfte föreligger inte någon stiftelse. Det är självfallet inte helt lätt och tolka och tillämpa en ändamålsföreskrift i ett förordnande som skrevs för 30 år sedan. Som framgår av närmast föregående avsnitt är det ordalydelsen som i första hand får utgöra utgångspunkt för en tolkning.

Stiftelsens ändamål framgår av 1 § och 3 § i stadgarna. Stiftelsens ändamål såsom det uttrycks i dessa två föreskrifter är mycket omfattande och vidsträckt i sin språkliga formulering. Det är oklart varför ändamålet är formulerat på detta vidsträckta sätt. Av förarbetena får jag intrycket att stiftaren helt enkelt ville ge Stiftelsens styrelse ett brett mandat. Ett sådant synsätt stämmer väl in på texten i 3 § första meningen att styrelsen ska få göra sina egna självständiga bedömningar.

Ändamål

1§ Stiftelsen, vars benämning skall vara Stiftelsen för miljöstrategisk forskning, har till ändamål att stödja forskning av strategisk betydelse för en god livsmiljö.

Stiftelsen skall främja utvecklingen av starka forskningsmiljöer av högsta internationella klass med betydelse för Sveriges framtida konkurrenskraft. Forskningen skall ha betydelse för lösandet av viktiga miljöproblem och för en miljöanpassad samhällsutveckling. Möjligheterna att uppnå industriella tillämpningar skall tagas till vara.

Med den tredelning som framgår ovan menar jag att Stiftelsens syfte framgår av hela texten i 1 §. Stödet ska rikta sig till:

- miljöforskning
 - av strategisk betydelse för en god livsmiljö som kan
 - främja utvecklingen av starka forskningsmiljöer
 - av högsta internationella klass
 - med betydelse för Sveriges framtida konkurrenskraft
- forskning som ska ha betydelse för
 - lösandet av viktiga miljöproblem och
 - för en miljöanpassad samhällsutveckling

- forskning som kan ge möjlighet till industriella tillämpningar

Den här texten ställer stora krav på styrelsen när det gäller att formulera utlysningar, skapa bedömningskriterier och rutiner, beslut om anslag och slutligen uppföljning, men texten ger också styrelsen stora möjligheter.

I 3 § regleras sedan frågor om verksamheten i Stiftelsen. Verksamhetsföremålet i § 3 svarar på frågan hur Stiftelsen ska uppnå syftet i § 1. Jag bortser då från den sista meningen att förmögenheten får förbrukas och återkommer till den nedan i avsnitt 8.

Verksamhet

3§ Stiftelsens verksamhet skall byggas upp successivt på grundval av stiftelsens egna, självständiga bedömningar och den särskilda karaktär som enligt vad som sägs nedan skall utmärka verksamheten. Forskningsinsatserna kan avse såväl ren grundforskning som tillämpad forskning samt, inte minst, områden däremellan.

Utmärkande för stiftelsen är den särskilda karaktär som enligt vad som sägs nedan skall utmärka verksamheten:

- koncentration av insatser så att forskningscentra eller forskningsområden med internationell slagkraft kan etableras,
 - projekt och program som innebär gränsöverskridanden mellan discipliner,
 - etablering av nätverk eller fastare samverkansformer nationellt och internationellt, bl a genom etablerandet av ett internationellt forskarutbytesprogram,
 - befordrande av forskarutbildning och forskarrekrutering.
 - forskningscentra eller forskningsområden i nära anslutning till universitet och högskolor,
 - samverkan mellan universitet och högskolor å ena sidan och näringslivet å den andra när forskning inom områden som är särskilt intressanta för näringslivet kommer i fråga och
 - forskarrörlighet internationellt och mellan universitet/högskolor, institut och företag.
- Stiftelsens verksamhet får på sikt medföra att stiftelsens förmögenhet förbrukas.

Även 3 § ger uttryck för en stor frihet för styrelsen att arbeta med ändamålet. Stiftelsen behöver inte arbeta med alla delar i 3 § samtidigt, men alla delar av 3 § ska uppfyllas över tid. Stiftaren har i första meningen uttryckligen gett styrelsen en stor frihet att göra sina egna självständiga bedömningar. Varje stiftelsestyrelse ska arbeta helt självständigt och det kan därför tyckas som en i viss mån onödig formulering från stiftarens sida. Samtidigt, mot bakgrund av de politiska uttalanden som framkommer i förarbetena, kan det ha varit stiftarens vilja att verkligen låta Stiftelsen distansera sig från politiken och endast arbeta utifrån de förutsättningar och bedömningsgrunder som bygger på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

Destinatärskretsen är inte angiven i stadgarna vilket innebär att Stiftelsen har en stor frihet att avgöra till vem verksamheten (stödja och främja) ska riktas. Men hjälp kan sökas i förarbetena. Stödet ska rikta sig till svenska universitet och högskolor vilket jag tolkar som att ekonomiska bidrag enbart kan betalas ut till lärosätena som primära anslagsförvaltare. För att nå exempelvis målet med ökad internationalisering och samverkan med det omgivande

samhället är det rimligt att även andra samhällsaktörer ska kunna delta i projekten och kanske kunna finansieras i projekten. Den slutsatsen följer bland annat av att forskningen ska kunna inkludera möjligheten till industriell tillämpning.

Genom skrivningen i 3 § första stycket i stadgarna och de vidsträckta formuleringarna i övrigt i 1 § och 3 § i stadgarna har stiftaren medvetet gett stiftelsestyrelsen ett stort förtroende att arbeta inom det miljöstrategiska området. Detta är förstås en fantastisk förmån och möjlighet för styrelsen men det ställer också krav på en medveten och tydlig diskussion om innehållet i ”stödja” och ”främja”.

För att fördjupa problematiseringen något kan man gå vidare och diskutera ordalydelsen i 1 § och 3 § i stadgarna. Stiftelsen har till ändamål att *stödja* forskning av strategisk betydelse för en god livsmiljö. Genom att *främja* ”utvecklingen av starka forskningsmiljöer av högsta internationella klass med betydelse för Sveriges framtida konkurrenskraft” ska syftet att stödja forskning uppfyllas. Detta är alltså det ytterst syftet med Stiftelsens verksamhet. Men vad betyder att ”stödja forskning av strategisk betydelse för en god livsmiljö”. Ordet ”stödja” ger ett svängrum, men hur gör man när man stöder något? Det finns många sätt att göra det på. Ett sätt är att dela ut ekonomiska bidrag till forskning. Ett annat sätt kan vara att Stiftelsen själv initierar och kan även driver verksamhet. I andra stycket används i stället ordet ”främja”. Det är, åtminstone enligt allmänt språkbruk, ett vidare uttryck än att stödja. Vad är miljöstrategisk? Behöver det vara forskning i miljö eller i ett område som kan påverka miljöstrategier. Vad innebär strategisk betydelse? Ordet strategisk finns redan i Stiftelsens namn, vilket kanske ytterligare betonar vikten av en tydlig inriktning från styrelsens sida. Stiftelsens styrelse behöver ha en levande diskussion om ändamålsuppfyllelsen. Men det finns också ett behov av kontinuitet inte minst för forskarvärlden, all den stund Mistra är en stor och viktig forskningsfinansiär med stor samhällspåverkan. Det är i slutändan stiftelsestyrelsen som ansvarar för att bestämma vad som ligger i de olika uttrycken i 1 § och 3 § i stadgarna. Det är en utmaning men samtidigt en stor förmån att få bidra till en samhällsutveckling.

8. Förmögenheten och kapitalförvaltningen

Att förvalta stiftelsens förmögenhet är den andra av styrelsens två huvuduppgifter. För att stiftelsen ska kunna uppfylla sitt ändamål krävs en kapitalförvaltning som innebär att stiftelsen har pengar att dela ut som ett led i att stödja och främja. Regler om Stiftelsens förmögenhet finns inte samlade i en bestämmelse utan i fyra bestämmelser i stadgarna.

Förmögenhet

2§ Stiftelsens förmögenhet utgörs av de medel, som genom regeringens beslut den 2 december 1993 överförts till stiftelsen samt de medel som härefter kan komma att överlämnas till densamma som ytterligare stiftelsekapital.

Här anges en definition av vad som utgör Stiftelsens förmögenhet. Skrivningen innebär att Stiftelsen har en form av grundkapital, men också att Stiftelsen kan ta emot ytterligare medel genom gåva. Det är styrelsen som avgör om en donation kan tas emot eller inte.

Tillkommande medel måste kunna användas inom ramen för Stiftelsens ändamål.

9§ Styrelsen ansvarar för att stiftelsens förmögenhet förvaltas på betryggande sätt så att riskerna begränsas och möjligheterna till god avkastning tillvaratas.

Föreskriften anger att förmögenheten ska förvaltas på ett betryggande sätt. Det är inte alldeles entydigt vad detta innebär och betydelsen varierar från tid till annan beroende på ekonomiska förutsättningar i Stiftelsen men givetvis också i hög utsträckning på situationen i omvärlden. Det kan handla om geopolitiska tillstånd men också om ekonomiska faktorer som kort- och långsiktigt påverkar kapitalförvaltningen. Det finns ingen mall eller enkel lösning som passar alla stiftelser. Det krav som kan ställas på en stiftelsestyrelse är att det finns kompetens inom styrelsen som kan förstå och förklara ekonomiska ställningstaganden för övriga i styrelsen så att välinformerade placeringsbeslut kan fattas.

Stiftaren har angivit att en förmögenhetsförvaltning är betryggande om riskerna begränsas och att möjligheterna till god avkastning tillvaratas. Den typen av formulering torde inte skilja sig från liknande formuleringar i andra stiftelser. Styrelsen har valt att anta en placeringspolicy som ger uttryck för vad som kan anses betryggande förmögenhetsförvaltning i Mistra. Man kan givetvis diskutera vad ordet ”betryggande” i 9 § i stadgarna innebär. Stiftaren har inte gett någon annan tolkningshjälp än att riskerna ska begränsas och möjligheterna till avkastning tillvaratas. Det säger inte så mycket mer än vad de flesta troligen skulle anses vara en god kapitalförvaltning i en stiftelse. Detta har sin grund i att stiftelsen ofta ses som evig och att kapitalet, sett över tid, ska åtminstone värdesäkras och generera årlig avkastning. Den placeringspolicy som finns idag, och även den som föreslås, ger uttryck för en långsiktighet i kapitalförvaltningen. Stiftelsestyrelsen har delegerat uppdraget att förvalta stiftelsens förmögenhet men har, som framgått ovan, ett kontrollansvar för att uppdraget utförs i enlighet med styrelsens instruktioner.

Stiftelselagen innehåller i 2 kap. 4 § en regel som anger att om stiftaren inte angivit annat så ska förmögenheten vara placerad på ett godtagbart sätt. I förarbetena²⁹ anges exemplifierande vad som vid tidpunkten för antagande av stiftelselagen var att anse som godtagbart. De av stiftaren angivna placeringsföreskrifterna ska, med stöd i lagens formulering, anses som godtagbara. Stiftarens föreskrifter går alltså före skrivningen i lagen och dess förarbeten.

10 § Stiftelsen får hos kreditinrättning ta upp lån för att tillgodose tillfälligt behov av likviditet.

Det finns inte något generellt förbud för stiftelser att ta upp lån. Det är oklart om Stiftelsen skulle vara förbjuden att ta upp lån av någon annan anledning än för att tillgodose ett tillfälligt behov av likviditet.

3 § sista stycket: Stiftelsens verksamhet får på sikt medföra att stiftelsens förmögenhet förbrukas.

Tanken i förarbetena var att Stiftelsen skulle kunna upphöra efter 15 år. Bakgrunden till formuleringen i stadgarna om 15 års livstid var att regeringen menade att verksamhet inom

²⁹ Prop. 1993/94:9, s. 121 f.

kvalificerade forskningsområden bara kunde byggas upp etappvis. Inledningsvis skulle huvudsakligen avkastningen på förmögenheten användas men successivt borde även kapitalet tas i anspråk. Regeringen föredrog en tidsbegränsad, men i gengäld desto kraftigare förstärkning av forskningen.³⁰ Mistra lever fortfarande och kapitalförvaltningen fortsätter att generera överskott. Möjligheten att låta Stiftelsen upphöra finns dock kvar enligt stadgarna. Det är styrelsen som har rätten att fatta ett sådant beslut.

9. Sammantagen bedömning

Som framgår ovan skapar stadgarna stort utrymme för styrelsen att fatta sina egna självständiga beslut inom ramen för de vidsträckta ändamålsbestämmelserna i 1 § och 3 § i stadgarna. Detta innebär ett stort ansvar för styrelsen att reflektera över föreskrifterna i stadgarna och även utarbeta strategier och styrdokument. Men den generösa ordalydelsen i 1 § och 3 § i stadgarna skapar också utrymme för styrelsen att arbeta miljöstrategiskt och vara en relevant forskningsfinansiär idag.

Man skulle då kunna fråga sig om inte stiftaren borde ha varit ännu tydligare i sina formuleringar i stiftelseförordnandet. Det är en önskan som inte är helt ovanlig i stiftelsevärlden. Men nu är stiftelseförordnandet skrivet för cirka 30 år sedan år sedan och formulerat i den tidens samhällskontext och förhoppningsvis med en insikt om att Stiftelsen ska fungera i lång tid framöver (åtminstone 15 år från bildandet). De flesta stiftare som anlitat kunnig rådgivning för stiftelsebildningen får rådet att tänka in i framtiden vid formuleringar i stiftelseförordnandet. Med detta framtidsperspektiv följer då ibland den typ av mer allmänna formuleringar som är aktuella här. En stiftare bör försöka se in i kristallkulan och vara framsynt och inte inskränkande utifrån de behov som finns när stiftelsen bildas. Detta är en klok strategi. Med tanke på samhällsutvecklingen var det kanske inte ens möjligt att i början av 1990-talet sätta tydligare gränserna för Stiftelsens verksamhet. Formuleringarna i 1 § och 3 § i stadgarna har troligen tjänat Stiftelsen väl i den mening att Stiftelsen har kunnat bidra till forskningsinsatser inom det område som Stiftelsen ska stödja. Därmed inte sagt att Stiftelsen inte skulle kunna ha gjort nytta på annat sätt också.

Lund som ovan

Katarina Olsson

Professor Katarina Olsson
Juridicum, Lunds universitet
0706-291459
katarina.olsson@jur.lu.se

³⁰ Prop. 1992/93:171, s. 14.